

„Lenin körül most kevés a gazember...”

Szergej Szolovjov és Marianna Armand beszélgetése
Vladlen Loginov történész-levéltárossal

Lenin születésének 150. évfordulója alkalmából a *Szkepszisz* egy olyan személlyel közöl interjút, akinek hangját az évforduló kapcsán minden fórumon hallanunk kellene. Ám – valójában nem meglepő módon – mégsem halljuk. Vladlen Tyerentyevics Loginov Lenin életrajzának legjelentősebb szakértője, Mihail Satrov dramaturg társ-forgatókönyvírója, kiemelkedő történész-levéltáros. Ő írta a legteljesebb és leghitelesebb munkát annak az embernek az életéről, aki az elmúlt század történelmére mindenki másnál nagyobb hatást gyakorolt.

Leninről mind a mai napig kellemetlen beszélni. Sztálinról vagy II. Miklósról lehet vitákat folytatni, de Lenin sokkal kellemetlenebb alak még az úgynevezett „demokratikus baloldal” számára is. Hivatásos történészek nem félnék például Lenin kapcsán „német pénzeokről”¹ szóló mítoszokat terjeszteni, de arról is beszélnek, hogy Lenin ügyvéd létére állítólag nem nyert egyetlen pert sem.² (Ügyvédbojtárként dolgozott, és a hasonló nyilatkozatokat tevő, magukat hivatásos történésznek nevező emberek egyszerűen nevetség tárgyává teszik magukat. A tudatlanság és a hazugság akkor is az, ha valaki a *Jelcin Központ*³ tudományos vezetője.) De lehet olvasni Lenin állítólagos véres parancsairól is (lásd erről Loginov nagyszerű utószavát,⁴ amelyet a több mint húsz évvel ezelőtt megjelentetett, addig kiadatlan Lenin-dokumentumok gyűjteményéhez írt).

Egyszer egy másik kiváló történész, a *Szkepszisz* folyóirattal baráti kapcsolatokat ápoló Krausz Tamás könyvbemutatóján, Jurij Pivovarov akadémikus, az Orosz Tudományos Akadémia – azóta leégett – moszkvai Társadalomtudományi Információs Intézetének volt igazgatója az alábbi megjegyzést ejtette el: „Lenin Hitlernél is

rosszabb volt.” Vladlen Loginov erre rendkívül élesen reagált. Nem a jó modor hiányáról volt szó, hanem arról, hogy Vladlen Tyerentyevics nem fél a megfelelő kifejezések használatától, hogy nevén nevezze a dolgokat, és ebben osztozik művei főhőseivel.

Beszélgetésünk nem arra hivatott, hogy eloszlassunk minden Lenin-mítoszt. A *Szkepszisz* szerkesztősége azt szeretné, ha az olvasó egy valódi, hivatásos történész hangját hallaná, és maga is elgondolkodna a felvetett kérdéseken, illetve a lenini örökség aktualitásán. Ha valaki többet szeretne tudni Leninről, akkor mindenképp Vladlen Loginov életrajzi trilógiáját ajánljuk figyelmébe, amit egy kötetben nemrég újra kiadtak.⁵ Addig pedig olvassák ezt a nem ünnepi interjút.

*

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Vladlen Tyerentyevics, mit gondol, ma is sok mítosz kering Lenin körül?

Vladlen Loginov

Engem mindenhol szoktak értesíteni, ha valahol megjelenik valami, és a napokban kaptam egy üzenetet, hogy Lenin halálának okául újra elő fogják venni a szifilisz. A Társadalompolitikai Történelem Orosz Állami Levéltárában fél évet töltöttem a Lenin betegségéről és haláláról szóló anyagokkal foglalkozva, minden fellelhető adatot előástam és publikáltam is a legutolsó könyvemben, erre a *Novaja gazeta*⁶ állítólag valami új információt közöl. Van egy patológus...

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Novoszjolov?⁷

Vladlen Loginov

Igen. Azt írja, hogy sajnós, minden titkosítva van. Egyrészt, jaj, ezeket az anyagokat már vagy húszszor idézték, és a néhai Jura Amiantov⁸ és Vlagyimir Sztjepanov folyóiratban is közzé tette őket. A helyzet az, hogy ezekben semmiféle utalás nincsen a szifiliszre. Semmilyen

vizsgálati eredmény vagy egyéb... Összességében nevetséges is erről beszélni, mert a Wassermann-reakciótól kezdve egészen a gerincvelő-folyadékig, már korábban is minden ellene szólt. De most, amikor az amerikaiak vizsgálatot folytattak, és tudományos cikkekben közölték „Lenin halálának okát”, világossá vált, hogy betegségét az apjától örökölte, ezért nem véletlen, hogy majdnem egyidősen haltak meg: 53, illetve 54⁹ évesen.

Általánosságban azt mondhatom, hogy én többé-kevésbé ismerem azokat, akik komolyan foglalkoznak Leninnel. Lenin körül most kevés a gazember. Korábban, a szovjet időkben többen voltak a kellenél. De személye most nem divatos, ezért a gazember is kevés.

Tudja, Angliában lefordították az általam írt életrajz első, *Az út kezdete* címet viselő kötetét,¹⁰ ráadásul maga a fordító kezdeményezte a fordítást. Én egyszer sem találkoztam vele, de a londoni szerkesztő azt mondta, hogy ez a fordító szó szerint mindenkin áterőszakolta a könyv kiadását. A kiadó egyáltalán nem akart politikai témával foglalkozni, azonban a fordító annyira erősködött, míg végül elérte, hogy kiadják. Ezt a kötetet fordítják most franciára. Ukrajnában már a harmadik kötet is megjelent elektronikus kiadvány formájában, szintén fordításban. Egyébként a harmadik kötet kiadása nálunk szörnyű lett. Azt kell, hogy mondjam, a kiadók úgy általában nagyon rosszul bánnak a szerzőkkel.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Ha már szóba került a lenini út kezdete: igaz, hogy Lenin már gyermekkorától arra ítéltetett, hogy forradalmár legyen?

Vladlen Loginov

Leninben valójában semmilyen forradalmári hajlam nem bujkált, és az sem igaz, hogy szinte már gyerekkorától kezdve olvasta volna Marxot. Arra vonatkozóan azonban léteznek visszaemlékezések, hogy komoly kisfiú volt. Ennek a komolyságnak részben a sok kötelesség lehetett az oka: otthon folyton azzal tömték a fejét, hogy az apja népiskolai tanfelügyelő, és nem szabad szégyent hoznia rá. Én a következőre szeretném felhívni a figyelmüket: a családi háttér mint olyan nem a bátyja halála kapcsán befolyásolta igazán Lenin jövőjét, hanem teljesen másként. Lenin apja klasszikus *sesztyigyeszjatnyik*, azaz nem nemesi származású, demokratikus beállítottságú értelmiség volt,

aki a rendszer békés megreformálása érdekében minden lehetőséget végigzongorázott, és el is ért bizonyos sikereket: létrehozta a nemzeti iskolák hálózatát, és a tanárok számára is megteremtett konkrét feltételeket. Az új közoktatási miniszterrel viszont minden tönkrement, az iskolákból pedig egyházi intézmények lettek. Lehetséges, hogy halálának is ez volt az egyik oka. De valójában egy átkozott gén, az *ekto-5'-nukleotidáz* gén mutációjába halt bele.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Ha jól értem, ez egy örökletes betegség?

Vladlen Loginov

Igen. Amerikai neurofiziológusok foglalkoztak a témával, és ők is határozták meg Leninnél ezt a génmutációt. Az erek fokozatos kalcinózisával (elmeszesedésével) jár, ami körülbelül meg is határozza a várható élettartamot.

Lenin bátyja, Alekszandr Uljanov esete arra szolgált példaként Vlagyimirnak, hogy az egyéni terror – pl. ha valaki felrobbant egy bombát – értelmetlen. Lenin Szamarában találkozott először a marxizmussal és más hasonló elméletekkel, de addigra már túljutott két fő szakaszon: a rendszer belső, békés megreformálásán és a robbantásos merényleteken. Lenin fiatal éveiből mi a legfontosabb? Fontos, hogy Lenin első megingásai a forradalmi úton nem a bátyja kivégzésének hatására történtek. Meg lehet nézni a dátumokat: Vlagyimir nyugodtan vizsgázott azokon a napokon, amikor értesítették bátyja kivégzéséről, illetve letartóztatásáról. Alekszandr kivégzésének napján ötösré vizsgázott. Lenin fokozatosan ábrándult ki a narodnyik mozgalomból, Mihajlovskijból¹¹ és Mihajlovskij környezetéből.

Az orosz felszabadító mozgalom történetét XX. század előtti és utáni időszakra osztják fel, de nem a kronológia miatt. Miért születik meg minden párt 1902–1903-ban? 1902-ben jelenik meg az *eszer* párt, és ugyanebben az évben kezdődik meg az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt kongresszusának előkészítése is, ami formálisan ugyan a második volt, de az első inkább még az egyletesdi időszakára esett. Az első kongresszus csupán egy maroknyi rokonszenves srác gyűlése volt, akik úgy döntöttek, hogy megalapítják az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspártot.

Le is tartóztatták rögtön mindegyiküket.

Vladlen Loginov

A párt maga viszont már 1902-ben megalakult. Az 1890-es években, II. Miklós koronázásakor történt egy olyan esemény, amely alapvetően napjainkig meghatározott minden további politikai harcot. A koronázásra kijelölt ünnepnapokon a munkások között, persze, verekedések törtek ki, itt-ott üzleteket vertek szét, Mihajlovszkij pedig azt mondta (nagyon részletesen írok erről a könyvemben): ez a civilizáció barbárjainak a mozgalma, és nem lehet a fejlődés forrása. A legjobb esetben is csak lázadás. Amikor 1902-ben délen elkezdődtek a parasztfelkelések és gyújtogatások, majd később a pugacsovscsina¹² már mindennapi jelenséggé vált, akkor történt meg a szétválás a politikában is. Hogy viszonyuljon az ember ezekhez a lázadó „marhákhoz”? Mihajlovszkij és a liberálisok visszahököltek... Lenin ezután kezd távolodni a liberálisoktól... Egyébként Lenin Sztruvétól¹³ későn szakadt el, gyakorlatilag az *Iszkra* megjelenése előtt, amikor négy szemközt találkoztak Pszkovban. Megtörtént a hasadás.

Egyesek – mint Sztruve és Mihajlovszkij – úgy vélekedtek, hogy ezek „barmok”, és ez a mozgalom nem lehet a fejlődés forrása. A kirakati „népszerűtetet” náluk patológiás „népfélelem” váltja fel. A XX. században pedig pontosan az ilyen mozgalmak váltak meghatározóvá az egész világon. Hiszen hogyan zajlott valójában a gyarmati népek felszabadulása, a gyarmati birodalmak széthullása? A dekolonizációt nagyon gyakran kísérték vérfürdők, gyújtogatások...

Mások – mint például Lenin – az 1902-es megmozdulásokra másképp reagáltak: a tömeg közé kell menni, fel kell őket világosítani, szervezkedni kell, és akkor ebből a barbár mozgalomból, a bosszúszomjas törekvésekből kiforrhat a szabadságért folyó harc. Lenin pontosan ebben az időszakban kezdi el újravizsgálni az agrárkérdést. Erről szól híres írása, *A szociáldemokrácia agrárprogramja*, amelyben a földek nacionalizálásáról beszél, s ami csak tizenöt év múlva került a párt programjába. 1919-ben, amikor arról értekezik, hogy a kommunisták miben különböznek másoktól, újfent ezt írja: „a kommunisták annyiban különbek másoknál, hogy mi soha nem féltünk a nép közé menni.” Lenin 1917-ben erről folytat vitát Martovval is,

amikor utóbbi arról ír, hogy az egész mozgalom csak pékségek elleni részeg pogromokat és hasonlókat jelent, s ily módon semmi köze egy felszabadító mozgalomhoz. Mire Lenin azt kérdezi, hogy mit akartok egy olyan néptől, amelynek ti nem adtátok meg az alapjogokat, a műveltséghez való jogot stb., de amelyik már nem akarja tovább eltérni ezen állati körülményeket?

A mai embereknek éppen ezt nagyon nehéz megérteniük, mert mi nem láttunk népforradalmat. Csak azt a népet láttuk, amelyiket a Szovjetunió szétesése teljesen demoralizált. És nem is a demoralizálódás a lényeg. Nálunk a lakosság gigantikus többsége elvesztette a korábbi társadalmi státuszát. Amikor a tanárokat már nem tisztelték, és az 1990-es években a szemétdombon kezdtek turkálni, akkor az emberek a bűnözőket kezdték tisztelni, a szélhámosokat stb., akik magukhoz ragadták a hatalmat. Nemrég jelent meg Pjotr Aven könyve, *Berezovszkij kora*¹⁴ címmel. Elképesztően érdekes abból a szempontból, hogy megmutatja a morális-etikai viszonyoknak azt a szintjét, amit azok (a kötet hősei) normának tartottak. Micsoda „tökös csávó” volt mindegyik! Berezovszkij testőrőnöke bátran, minden fedezés nélkül ment oda alvilági figurákhoz, és amikor valaki megmoccant, így szólt: „Van családod, ugye? Gyerekek, nyaraló? Akkor gondolkozz, mielőtt nemet mondasz.” Ennyi. Szórakoztató könyv. Visszataszító, de érdekes. Kordokumentum. Természetesen egy ilyesfajta bűnözői korszak után nagyon nehéz megérteni XX. század elejét, hisz’ olyan távoli már. Sokan, például Vlagyimir Buldakov¹⁵ is, azt írja a cikkében, hogy Lenin született intrikus és vezérelvű politikus volt, aki képtelen volt elviselni a konkurenciát stb. Egy olyan nemzedék számára, amelyiknek egyáltalán nincsenek elvei, az elvhűség mindig mesterkéltnak, erőltetettnek tűnik. Tegyük fel, hogy Putyin magához hívat ma valakit, és azt mondja: „Figyelj, füttyülj az egész ügyre! Gyere hozzám tanácsadónak ...” Mire a mai ember: „Hála istennek! Hússzor magasabb fizetés, persze, hogy megyek.” Én, amikor az egyetemen tartottam előadásokat, mindig azt hangsúlyoztam: „Nem azt mondom, hogy ők jobbak vagy rosszabbak, csak azt vessétek a fejetekbe, hogy ők mások voltak. Egy másik nemzedék volt, más értékrenddel.” Ezt lenne fontos megérteni a XX. század elejéről.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Ezt a momentumot éppen Lenin kapcsolatain keresztül lehet megérteni. Vegyük például a Martovhoz¹⁶ fűződő barátságát, majd

a szakításukat. Hiszen barátok voltak, elég közeliak. Tegeződtek is egymással, ugye?

Vladlen Loginov

Igen.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Aztán teljesen megszakították a kapcsolatot.

Vladlen Loginov

Elvi különbségek miatt szakították meg a barátságot, de az eltávolodás már jóval korábban elkezdődött. Erről alig írnak. A Leninnel kapcsolatos legújabb dokumentumokat másodszer is kiadták, és a második kiadásba írtam erről egy megjegyzést.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

*A Lenin: ismeretlen dokumentumok*¹⁷ című kötetre gondol?

Vladlen Loginov

Igen. Az új kiadásban van egy új megjegyzés. Az *X üggyel* kapcsolatban több dokumentum is létezik. Azt írják, hogy „nem tisztázott, kiről is van szó”, pedig Baumanról.¹⁸ A politikai ügyeken kívül mindig léteznek morális-etikai ügyek. Bauman jóképű, jó kiállású fickó volt, aki ráadásul gitározott. Még a száműzetésben is játszott, a kisujjából rázott ki epigrammákat, karikatúrákat rajzolt... A száműzetésben belészeretett egy nő. Egy ideig együtt éltek, aztán szétváltak. Nyugodt szívvel. A forradalmárok közötti személyes kapcsolatok, köztük a szexuálisak, külön fejezetet érdemelnek. Én annak idején a Központi Bizottságban is felvettem, hogy írjuk már meg végre rendesen Lenin és Inessza Armand¹⁹ kapcsolatát. Akkor még nem adták ki a levelezésüket. Azt válaszolták nekem: „Te megőrültél? Az ő kapcsolatuk arról szólt, hogy Lenin benyúlt a szoknyája alá és a fenekét fogdosta”. Ezen a szinten mozgott a diskurzus. A forradalmároknak persze teljesen másfajta viszonyaik voltak. Az elhallgatás mindig csak pletykákat szül, semmi többet. Egyébként az egész történet érthetőbbé válik

akkor, ha belegondolunk Vera Pavlovna, Lopuhov és Kirszanov viszonyaiba Csernisevszkij *Mit tegyünk?* című regényében.²⁰ Amikor Nyikolaj Volszkij (Valentyinov)²¹ – aki egy szörnyen hazug ember volt, de tehetségesen, szépen hazudott – azt mondta Vera Zaszulics²² jelenlétében, hogy a *Mit tegyünk?* c. regény egy fércmű, Vera Zaszulics teljesen kikelt magából: „Maga nem érti, hogy erre a könyvre emberek az életüket alapozták?” – kérdezte dühösen Valentyinovtól. Az ehhez a nemzedékhez tartozó emberek számára a fontos ügyek egész életükben fontosak voltak. Nélkülözhetetlen megérteni a régi forradalmároknak ezt a morális, etikai arculatát.

Visszatérve Baumanhoz: a száműzetésben élő nő Bauman után azonnal összejött valakivel, és egyszer csak kiderült, hogy állapotos. Bauman ekkor készített egy gúnyrajzot, a nő hasát hosszmeteszben, benne két magzattal: az egyik rá hasonlított, a másik a második fickóra. Egyébként nagyon élethűen rajzolta meg a vonásaikat: Bauman kiköpött önmaga volt, a második pedig értelemszerűen a második fickóra ütött. A nő erre föbe lőtte magát. Leninnek ekkor kezdték el mondogatni: „Hogy tudsz együtt dolgozni ezzel a hitvány Baumannel, ezzel az erkölcstelen alakkal?” Ha figyelmesen olvassuk az *X elvtárs ügyével* kapcsolatos dokumentumokat, akkor Lenin először abban fejt ki világosan az álláspontját. Mit jelent az átmenet az egyletesdiből a pártba? A pártot a közjó érdekében hozzák létre. Közjó! Mondjuk, át kell vinni egy rönköt egy folyón, ezért az emberek csoportba verődnek. Nekem teljesen közömbös, hogy te hiszel-e istenben vagy sem. Ha hozod a rönköt, akkor jó, és akkor együtt dolgozunk. Lenin azt írja, hogy a pártnak egyáltalán nincs joga ahhoz, hogy beavatkozzon az emberek magánéletébe. Ezen az alapon kezdődtek a véleménykülönbségei Martovval és különösen Vera Zaszuliccsal.

Ezen kívül Martov olyan ember volt, akiből éjjel-nappal folyt a szó. Dohányoztak, telefüstölték a szobákat... Alekszejev²³ visszaemlékezéseiben jól leírta a londoni emigráns közösséget. Az emberek nem az „üggel” foglalkoztak. Még a napi betevőről is hajlandók lettek volna lemondani, csak azért, hogy abban vájkálhassanak, ki kivel él és a többi... Leninnek ez az egész mélyen visszataszító volt, és ezért jelentett sokkal nagyobb élvezetet számára, ha a munkás Babuskinna²⁴ vagy az óhitű paraszttal, Kondrat Mihajlovval beszélgetett...

Nagyon fontos megérteni annak az okát, hogy Lenin vajon miért vitatkozott folyton? Miért veszett össze hol ezzel, hol azzal? Azért, mert másképp fogta fel az elvhűséget. Ez nála még a narodnyik mozgalmából ered, sőt, azt mondanám, hogy az elhivatottsága a

Vladlen Loginov

narodovolecektől²⁵ jön. Ők mindig az ügy iránti elhivatottságot tartották a legfontosabbnak.

Nagyon gyakran kiragadjuk ezeket a vitákat a valódi történelmi kontextusból. Ugyanez a helyzet az OSZDMP II. kongresszusán történt pártszakadással. Egyébként Lenin úgy vélekedett, hogy a bolsevizmus tulajdonképpen a II. pártkongresszuson született meg, de ő maga erről először nagyjából 1903 végén vagy 1904 elején írt, amikor a hasadás már kiszélesedett. Azaz amikor valósággá vált az eltávolodás a mensevikektől. Előtte Lenin nem törekedett a végleges szakításra, éppúgy, ahogy Martovval sem. Krupszkaja²⁶ írja, hogy Lenin minden alkalommal megörült, amikor Martov megingott és álláspontja a bolsevizmus felé billent el. Az ügy, az ügy, az ügy állt mindenekfelett, minden egyéb másodlagos volt csupán. Az üggyel nem lehet összekeverni az emigránsok közti viszonyokat. A visszaemlékezésekből nyilvánvaló, hogy Lenin ki nem állhatta a londoni dohányfüstös csevegéseket: a végtelen, üres vitákat, az üldögéléseket a kávézóknak és a többit... Ki nem állhatta ezeket az összeüléseket: vége a munkának, menjünk, gurítsunk le egy korsó sört! Gyűlölte az emigráns életformát, a fecsegéssel töltött időt. Krupszkaja Leninről írott visszaemlékezéseiben elmeséli, hogy a németek legálisan, nyíltan, zászlókkal vonultak május elsején tüntetni, aztán a zászlókat letették egy kupacba és mentek sörözni... Ez egy szertartás volt, a „forradalmisághoz” való tartozás szertartása. Lenin viszont ki nem állhatta ezt.

Az olyan összejöveteleket, amiket ma „összeröffenéseknek” mondunk?

Vladlen Loginov

Igen. Közben semmire nem volt idő. Martov is az a típus volt, aki inkább éhen halt, csak hadd beszéljen folyton... Lunacsarszkij²⁷ pedig... rajta a társai mindig röhögtek a börtönben: „Ébresszük már fel egy vitára!” „Ébresztő, Anatolij Vasziljevics, tarts nekünk előadást a sör szerepéről a francia forradalom alakulásában!” Az nem volt fontos, hogy volt-e vagy nem volt sör, ő bármikor képes volt előadást tartani. Nem a harctól ittasodott meg, mint Puskin, hanem a szavaktól. Lenin egy másik nemzedékhez tartozott, akármilyen nevetséges is ezt ma kimondani, még hozzá az ügy nemzedékéhez, ami a XX. századra már teljesen kialakult. Az első parasztfelkelések, a gyűjtogatások, az első munkabeszüntetések mindenkit dilemma elé állítottak. Mi az a forradalom? Mi lenne? Hát az, amikor az emberek zászlókkal, zenekarokkal tüntetni vonulnak. De akkor mi ez az alja népség? Gyűjtogatnak, törnek-zúznak! Ez micsoda? Ez lenne az a forradalmi erő, ami megteremti a „fényes, kommunista jövőt”? A Leninről szóló trilógia első könyvében szereplő visszaemlékezésekből szeretnék egy részletet idézni. Egy bálban – már Lenin letartóztatása után – a Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására tagjai odamentek valami Kovalevszkijhez, és így szóltak hozzá: „Nyikolaj Konsztantyinovics, kérjük, szánja meg a szükségét szenvedő forradalmat!”, mire az előveszi és kinyitja a pénztárcáját... Ez a forradalom. De azok ott barbárok, parasztok, analfabéta munkások... Lenin viszont megértette, hogy a francia és az angol forradalom is plebejus alapokon nyugodott.

Lenin nagyon jól ír arról, hogy ha vannak elveid, akkor becsületbeli ügy mindenáron kitartani mellettük. Még ha egy éppoly' közeli emberről is van szó, mint amilyen Martov volt Lenin számára. Lenin világlátésében kedvelte Martovot. Emmanuil Kazakevics²⁸ erről írta az *Ellenségek* című elbeszélését – amit Hruscsov veje, Adzsubej²⁹ jelentetett meg az *Izvesztyijában* –, egészen pontosan arról, hogyan is segített Lenin Martovnak 1920-ban külföldre jutni. Akkoriban ez nagy felháborodást keltett: „Á, persze, központi bizottsági döntés volt erről!” – és a többi és a többi... De Lenin valóban segített neki, és amikor Julij már az emigrációban megbetegedett, Lenin felajánlotta

neki, hogy pénzt küld a kezelésére. Sztálin felháborodott: „Micsoda? A munkásosztály ellenségének pénzt küldeni?!”

Napjainkban azt is Lenin szemére hányják, hogy ő hozta létre a Szolovkit³⁰ és a látogatókat. A régi bolsevikok szigorúan elhatárolták egymástól két fogalmat: a politikai ellenfél és az ellenség fogalmát. Élesen különválasztották őket: ezek itt az ellenségek – az ellenforradalmárok, spekulánsok –, azok pedig ott a mensevikek, eszerek és a többi, ők a politikai ellenfelek. A börtönökben szocialista tömböket hoztak létre. A Butirka³¹ például ilyen szocialista tömb volt. Egy öreg eszer nő visszaemlékezését szeretném idézni az ottani helyzetről. A cellák ajtaja nyitva volt, a foglyok teljesen szabadon látogathatták egymást, folyamatosak voltak a viták, szemináriumok, előadások, felolvasások stb. „Igazán jöhetne ide a fehér sajtótól valaki, megmutatnánk, hogy szenvedünk a kínzókamrákban” – így fogalmazott egy eszer, és igaza volt. Amikor létrehozták a Szolovkit, ott a szocialisták számára külön szigetet jelöltek ki, és ők ott ugyanazokat az erkölcsöket képviselték, mint amilyenek a börtönökön belüli „szocialista tömbökben” léteztek. Később aztán változtak az idők, az emberek és a többi. A Szolovki őrparancsnokának ez a nagy szabadság és társadalmon kívülség nem tetszett. Követelte, hogy tartsák be a rendet, és legalább az esti tíz óras takarodóra mindenki legyen a cellájában. Azt mondták neki: „A pokolba az ilyenekkel!” Ő pedig: „Nocsak! Akkor hívom az őrséget. Ezt akarjátok?” A hírhedt kivégzés 1923-ban viszont mindenkit megrázott. Fennmaradt Dzerzsinszkij utasítása a letartóztatások végrehajtásáról, 1921-ből pedig a politikai ellenfelekkel történő bánásmódról. Akkoriban sokan úgy képzeltek, hogy a harc ugyan szétválasztotta őket, de az eszerek és a mensevikek forradalmárok. Velük nem lehet úgy bánni, mint az ellenforradalmárokkal, nem beszélve a kínzásokról... Komoly viták folytak akkor erről.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Vannak-e még fehér foltok Lenin életrajzában? Vagy már mindent feldolgoztak és felkerült a pont az i-re?

Vladlen Loginov

Dehogyan került fel! Például Lenin 1917-ben miért szállt fel a német „leplombált vagonba”? 1905-ben az emigrációban várt. Sokan korábban visszatértek, illegálisan, de Lenin megvárta a hivatalos am-

nesztiát. Ahogy megkapta az engedélyt, visszautazott Oroszországba. Az októberi sztrájkmozgalmat ekkor már elfojtották, és elkezdődött a decemberi felkelés... Igaza volt Leninnek, amikor azt írta, hogy a felkelés nem tőlük fog függeni.

Feltétlenül szót kell ejteni arról is, hogy Lenin jelöltette magát a II. Állami Dumába, és vereséget szenvedett. A *Pétervári választások eredményei* című cikkében elemzi a választásokat, amelyen ő alulmaradt egy kadettel szemben. Lenin híres fellépése Panyina grófnő házában csak a választások fényében érthető. Miért hallgatnak róla? Mindenki szégyenkezik. „Ez hogy lehet? Lenin vereséget szenvedett? Ez nem jó!” Pedig teljesen normális, hogy a városi kúriába jelöltette magát Péterváron, és nem nyert. Egy olyan emberről van szó, aki éppen, hogy visszatért az emigrációból és az amnesztiát várta. Pontosan ezért utazott 1917-ben a „leplombált vagonban”. És csak áprilisban érkezett meg.

Van még egy dolog, amiről eddig sehogyan se tudtam írni. Kiváló költőnk, Szolouhin³² mellett Szolzsenyicin is idézi, helytelen címmel, az *Utasítás a druzsinnyikoknak* című írást. (A druzsinnyikok felfegyverzett munkás harci osztagok voltak, Szolouhin pedig egykor a kremli testőrgárda tagjaként Lenin mauzóleuma mellett állt őrt. *Lenint olvasva* című esszéjében a *Lenin összes* egyik kötetét elemzi, amelyben Lenin a polgárháború utáni repressziókról ír.)

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

A savra és forró vízre gondol, amivel le kell önteni a rendőröket és a dragonyosokat?

Vladlen Loginov

Igen. Tudja, hogy miről van itt valójában szó? Lenin – és erről Krupszkaja ír visszaemlékezéseiben – alaposan elolvasott minden irodalmat a Párizsi Kommünről és annak leveréséről. Nemcsak Marx és Engels, de az utcai harcokat lejegyző katonák írásait is elolvasta. Krupszkaja visszaemlékezéseiben megemlíti egy tábornokot is, aki írt a párizsi utcai harcokról. Az utasítás valójában egy francia tábornok könyvének a kivonata! Egy teljesen véletlenül fennmaradt papírlap. Lenin tehát kijegyzetelte az utcai harcokról szóló irodalmat. A fejekre forró vizet, savat önteni, üvegeket összetörni, hogy a lovasság ne tudjon ott haladni stb. Ezt a dokumentumot csak a *Lenin összes* 4.

kiadásakor közölték. Először a *Kommuniszt* folyóiratban jelent meg, aztán belevették a 4. kiadásba. Az olvasók pedig azt hitték, hogy ez valójában Lenin utasítása a druzsinnyikoknak. Szolzszenyicin is azt írja, hogy „Íme, egy olyan ember képe rajzolódik ki előttünk, aki a mi oroszainknak savat készítettett...”

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Lenin életrajzából még milyen történeteket mitologizáltak?

Vladlen Loginov

Ebben az összefüggésben én nagyobb figyelmet tulajdonítanék a defetizmusnak. Mi a defetizmus?

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Internacionalizmus.

Vladlen Loginov

Fontos tisztázni, mit értünk defetizmuson. Először is, ez a harcoló felek szocialistái felé való fordulás. Végeredményben úgy alakult, ahogyan azt feltételezték: Németországban a forradalom már a kapituláció előtt megkezdődött. Vlagyimir Iljics soha nem használta magát a „vereség” szót a cikkeiben, csak a levelezésében. „A szuronyokat ellenük fordítani”, „a háború kirobbantói a saját országukban.” Én részletesen írtam erről, mert Lenint sokan vádolják hazafiatlansággal. Például a *Kultura*³³ című újságban valaki közölt egy cikket, aminek azt a címet adta, hogy *Lenint csak az örültek házában gondolhatja bárki is hazafinak*.³⁴ Mit lehet erre mondani? Ezek az emberek vitakozó tudatlanok. Én megvetem ezeket a szélhámosokat. Persze azt mondom nekik, hogy „természetesen nem akarlak megsérteni, de te tiszta idióta vagy.”

Nagyon fontos egyszerűen és érthetően megmagyarázni a defetizmust Leninnél. Mert ezt szajkózzák: defetista, tönkretette az országot... Pedig a februári forradalom után Lenin azonnal leveszi a napirendről a defetizmus jelszavát. A forradalom győzött, az önkényuralom megbukott, a helyzet gyökeresen megváltozott, a defetizmus már egy kicsit sem volt aktuális. Sőt, Lenin az *Április tézisekben* fel

sem veti a hatalomátvétel kérdését. Lenin hazafiságával kapcsolatban nagyon fontos *A nagyoroszok nemzeti büszkeségéről* címmel írt cikke.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Biztos gyakran feltették már önnek ezt a kérdést, de mégis... Ön szerint azt követően, hogy Lenin egészségi állapota miatt távolodni kezdett az aktív politizálástól, Sztálin miért tudta olyan könnyen magához ragadni a hatalmat?

Vladlen Loginov

Mi az, hogy könnyen? Nem véletlenül meséltem el Bauman történetét. Mindenkinek meg kell legyen a saját funkciója. Lenin „végrendeletében” van egy nagyszerű passzus, amelyben azt a kérdést tanulmányozza, hogyan szervezzék újra az Állami Tervbizottságot. Ki álljon az élén? Az akkori vezető, a folyton panaszkodó Krzsizsanovszkij³⁵ vagy Pjatakov,³⁶ a helyettese, egy bunkó. Jól mutatott, amikor tacsankán³⁷ berobbant Kijevbe, egy igazi hős fickó. Pjatakov folyamatosan rágta Lenin fülét. „Ki ez a maga Krzsizsanovszkija? Ez egy rongy alak.” Lenin pedig írásában felteszi a kérdést: Ki álljon az Állami Tervbizottság élén? Olyan ember kell, aki széles látókörű, képzett, képes sokféle szempontot figyelembe venni. Helyettesnek pedig egy erős szervező kell. Mint Pjatakov Krzsizsanovszkij mellett.

Lenin soha nem emlegette Sztálint az elméleti szakemberek vagy „vezérek” között. Amikor látta, hogy Sztálin szervezőből a vezérek közé tör, a vezérszerepre tart ígényt, próbált tenni ellene, de már elkésett. Így 1905-ben megjelent a „csodálatos grúz” a maga ostoba elképzeléseivel arról, hogy a valódi vezér olyan, mint egy dzsigit.³⁸ Emlékeznek arra, Sztálin hogyan idézte fel a Leninnel történt első találkozását? Azt remélte, egy daliás vitéz lép majd elé, de csak egy alacsony fickó jött vele szembe... Sztálin viszont remek szervező volt. Egyébként kevesen írnak róla, de nagyon jól tudott bánni a nőkkel. Lenin titkársága pedig... Nem véletlenül fogom most Fotyijeva³⁹ és Fofanova⁴⁰ szavait idézni: „Mi mindannyian szerettük őt.” Egyszerűen tudott bánni a nőkkel. A kaukázusi udvariasság és a többi... A titkárságon a helyén volt. A Munkás-Paraszt Felügyelet viszont megbukott. A nemzeti kérdések... az egészet pokolian elrontotta. De szervezőként sok mindent elért: létrehozott magának egy munkatársi bázist a hatalomátvételhez.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

A titkárságban.

Vladlen Loginov

Igen. Arról van szó, hogy a titkárságban előtte értelmiségiek ültek. Nők és férfiak egyaránt, de mind a régi értelmiségiek közül kerültek ki. Kresztyinszkij⁴¹ például. Ezért ott káosz uralkodott. Bazsanov,⁴² Sztálin titkára (aki végül külföldre menekült) visszaemlékezéseiben leírja, hogy a titkárság milyen volt Lenin alatt: totális kupleráj.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Ezekkel az iratokkal kellett kezdeni valamit. Mind a mai napig nagyon nehéz ott megtalálni bármit is.

Vladlen Loginov

Bazsanov nagyon jól ír egy nőről, akit azonnali hatállyal kellett kinevezni központi bizottsági titkárnak. Amikor azt kérdezték tőle, hol lehet megtalálni valamilyen határozatot, a nő transzba esett és némi szünet után közölte: „Ott van, a negyedik polcon, balról a második rekesz.” Bocsánat, de mégis miféle iroda az ilyen? Sztálin mivel kezdte, amikor főtitkár lett? Szigorú leltárt készített, kartotékokat, nomenklatúrát állított össze stb. Nála minden rendben volt, polcokon elrendezve. Lenin ilyen munkatársak mellett akár nyugodtan hátra is dőlhetett volna. A programkövetelések kidolgozását mégse Sztálinra bízta. Amikor Sztálin megpróbált valamit elméletileg kidolgozni, pl. az autonomizálást, Lenin azonnal visszafogta. A végül realizált autonomizálás miatt hullott szét hetven év múlva a Szovjetunió.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Sztálin nagyon megsértődött.

Vladlen Loginov

Bizony! Nem egyszerűen csak megsértődött, ugyanakkor azt is mondják, hogy nyíltan nem gorombáskodott.

Az előbb azt mondta, hogy az autonomizálás miatt esett szét a Szovjetunió. Mire gondol? Hogy nem volt valódi föderáció?

Vladlen Loginov

Semmilyen föderáció nem volt. Egy csomó okot fel tudnék sorolni. Most adok ki egy dokumentumgyűjteményt a Szovjetunió széthullásának idejéből. Eleinte hatalmas mennyiségű dokumentumot adtak ki. Amikor az amerikaiak elkezdtek ezekből az utolsó köteteket olvasni, akkor eljött ide William Taubman,⁴³ aki igazán mélyenszántó életrajzot írt Gorbacsovról. Azt kérdezte: hol, miért, hogyan, honnan vetted? Én részben elsőként adtam ki az Államtanács gyorsírásos jegyzőkönyveit. Ez volt az utolsó hatalmi szerv a Szovjetunió széthullása előtt. Azokban minden benne van.

Neveléses ilyet mondani, de nekem ez az egész teljesen természetes volt. 1970-ben engem és Viktor Usztyinovot⁴⁴ Kazahsztánba küldtek, hogy segítsek egy helyi vezetőnek doktorálni. Akkoriban mindenki doktorálni akart. A disszertációja címe *Lenin és Kazahsztán* volt, amit az újjából szopott ki. A hegyekben dolgoztunk, a Népbiztosok Tanácsa úgynevezett dácsájában. Én szeretem Alma Atát, ezért egyeztem bele az egészbbe. Olyan délután négy óra körül mindig értünk jöttek autóval, és levittek bennünket a hegyről az illető lakásába. Ott kezdődött az „ebédvacsera”. Csak konyakot ittunk. A felesége a kulturális szférában dolgozott, vagy valami hasonló, ő nem tudott velünk tartani. Emlékszem, ahogy egyik alkalommal üldögéltünk, a tévében pedig egyszer csak azt mutatták, hogy Koszigin⁴⁵ találkozik valami kuvaiti vezetővel, vagy valami hasonlót. Vörös szőnyeg, kormányrezidencia. És a már erősen ittas kazah vezető azt mondja ekkor nekem: „Nálunk háromszáz darab Kuvait is elfér! Nézd: van aranyam, platinám, olajam, szenem. Bármit mondasz, nekem mindenem van. De amikor Moszkvába megyek, a *Rosszija* szálló egyik szobájába dugnak, és a beosztottaim is ott kapnak szállást.” A köztársaságok valójában Oroszország autonóm területei voltak, a sztálini tervben is. A lakosaiknak, a helyi nomenklatúrának messze nem volt lehetősége döntéseket hozni, önállóan érezni magát. A Szovjetunió létrejötte után összesen négy szovjet népbiztosok tanácsa létezett, de minden alá volt rendelve a központnak. Részben ez az egyik fő oka annak, hogy a Szovjetunió összeomlott.

És lehet, hogy ez fog történni napjaink Oroszorszázával is, főleg amiatt, hogy az utóbbi időben mindenféle önrendelkezést elnyomnak. Amikor voltak helyi tanácsok, az embereknek ez adott valamilyen részvételi lehetőséget, még ha ez a részvétel a hatalomban illuzórikus is volt. Már Arisztotelész is megmondta, hogy az ember politizáló lény, feltétlenül meg kell adni neki a lehetőséget, hogy maga határozza meg a sorsát. De ez a rend, amikor mindenhol csak „előjáróságok” vannak, amikor nincs önrendelkezés és az önállóság érzete sincs meg, ez bizony zsákutca.

Szergej Szolovjov – Marianna Armand

Ön szerint, mi ma a legfontosabb Lenin életrajzának és örökségének tanulmányozásakor?

Vladlen Loginov

Ma a legtöbb szerző próbálja a modern erkölcsöket és szokásokat egy az egyben ráhúzni egy másik korra és más emberekre, ez a fő gond. Ez sehogy, tényleg sehogyan sem működik.

Jegyzetek

(Az 1., 2., 4. és 5. sz. jegyzet kivételével: *a szerk.*)

¹ Bahurin, Jurij: *Germanskij szled v Oktjabrszkoi revolucii: „za” i „protiv”*. (https://scepis.net/library/id_3711.html) Bahurin, Jurij: *Germanskij szled v Oktjabrszkoi revolucii: tri mifa*. (https://scepis.net/library/id_3712.html)

² „Nyeudobnij Lenin”. A *Szvododa* rádióadón elhangzott beszélgetés.

³ A néhai orosz elnökről elnevezett központ 2015 novemberében nyílt meg Jekatyerinburgban.

⁴ Loginov, Vladlen: *Poszleszlovije k szbornyiku, V. I. Lenin: Nyeizvesztunije dokumenti 1891–1922gg*” (Moszkva, ROSSZPEN, 2000).

⁵ Igaz, a szerző erről csak véletlenül értesült, és legalábbis ez év februárjáig a *Rogyina* kiadótól egy kopejka honoráriumot sem kapott a könyvért.

⁶ *Iljics – tozse szkrepá? Pocsemu dnyevnyiki vracsej Lenina do szih por nahodjatszja v zakritom dosztupe: intervju doktora Novoszjolova. Novaja gazeta*. <https://novayagazeta.ru/articles/2018/04/03/76033-ilich-tozhe-skrepa> (A *Novaja gazeta* 1993 áprilisa óta nyomtatásban heti több – jellemzően három: hétfő, szerda péntek – számmal megjelenő, ellenzéki irányultságú, politikai-közéleti lap, amelynek munkatársa volt Anna Politkovszkaja is.)

⁷ Novoszjolov, Vlagyimir: *Szmerty Lenyina. Megyicinszkij gyetyektyiv*. Moszkva, Pjatij Rim, 2020.

- ⁸ Amiantov, Jurij Nyikolajevics (1930–2011), történész-levéltáros, az Orosz Állami Társadalompolitika-történeti Levéltár (RGASZPI: Rosszijijszki Goszudarsztvennij Arhiv Szocialno-Polityikeszkj Izstoriji) egykori igazgatóhelyettese, vezető íratkezelő.
- ⁹ Lenin apja, Ilja Nyikolajevics Uljanov 1886-ban hunyt el 54 éves korában.
- ¹⁰ Loginov, Vladlen: *Vlagyimir Lenin. Nacsalo putyi*. Moszkva, Rogyina, 2018.
- ¹¹ Mihajlovskij, Nyikolaj Konsztantyinovics (1842–1904) orosz irodalomkritikus, filozófus, közíró, a narodnyik mozgalom egyik teoretikusa. 1868-tól a *Hazai Jegyzetek*, 1892-től pedig az *Orosz Gazdaság* című folyóiratok szerkesztője. Az 1870-es évek végén csatlakozott a *Narodnaja Voljá*hoz, amely 1879–1885 között a mozgalom illegálisan kiadott lapja volt.
- ¹² Mindent elsöprő, anarchikus lázadás. (Lásd az 1773-as Pugacsov-felkelést.)
- ¹³ Szturve, Pjotr Berngardovics (1870–1944) orosz liberális politikus, közgazdász és publicista. 1898-ban ő írta az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (OSZDMP) alapító nyilatkozatát. 1901-ben emigrált a cári Oroszországból. 1905–1916 között a kadet párt tagja, később egyik vezetője. 1913-tól egyetemi tanár. 1918-ban már Gyenyikin tábornok tanácsadója, majd a fehérek polgárháborús vereségét követően ismét emigrált. Végül Párizsban telepedett le.
- ¹⁴ Aven, Pjotr: *Vremja Berezovszkogo*. Moszkva, CORPUS, 2017.
- ¹⁵ Buldakov, Vlagyimir Prohorovics (1944–) orosz történész, az Orosz Tudományos Akadémia Oroszország Története Intézetének tudományos főmunkatársa.
- ¹⁶ Martov, Julij Oszipovics (1873–1923, született: Zederbaum/Cegyerbaum), orosz-zsidó származású forradalmár, az OSZDMP egyik korai tagja, szinte kezdettől Lenin harcostársa. Együtt alapították a pétervári Harci Szövetség a Munkásoktól Felszabadításért nevű szervezetet, amiért 1898-ban száműzték. Részt vett az *Iszkra* elindításában, de az 1903-as II. kongresszuson politikai kapcsolatai Leninnel lényegében megszakadtak. Később a (baloldali) mensevikek vezetője. 1917 októbere után szembekerült a bolsevik hatalommal, noha a polgárháború idején a szovjetek oldalán állt. Schömbergben, a weimari Németországban hunyt el.
- ¹⁷ Amiantov, Jurij – Sztyepanov, Vlagyimir – Ahapkin, Jurij (főszerk.): *V. I. Lenin. Nyeizvesztnije dokumenti. 1891–1922gg*. Moszkva, ROSSZPEN, 2000.
- ¹⁸ Bauman, Nyikolaj Ernesztovics (1873–1905), orosz–német származású forradalmár, a bolsevik párt tagja.
- ¹⁹ Armand, Inessza (Inessa, Inès; született: Elisabeth-Inès Stéphane d’Herbenville; 1874–1920) párizsi arisztokrata család gyermeke. Tizenöt éves korától nagyanyja és nagynénje nevelték Moszkvában. 1893-ban ment feleségül Alekszandr Armandhoz, akitől 1902-ben elvált. 1904-től az OSZDMP tagja. Az emigrációban került közelebbi kapcsolatba Leninnel, akinek harcostársa és szeretője lett. 1917 áprilisában tért vissza Oroszországba. 1920-ban részt vett a Komintern II. kongresszusán. Kolerajárványban vesztette életét, a Vörös téren temették el.
- ²⁰ Magyarul olvasható: Csernyisevszkij, Nyikolaj Gavrilovics: *Mit tegyünk?* ford. Sasvári Ármin. Budapest, Athenaeum, 1897.; illetve ford. Rákos Ferenc. Budapest, Új Magyar Kiadó, 1954.
- ²¹ Valentyinov, Nyikolaj Vlagyiszlavovics (született: Volszkij, 1879–1964) orosz filozófus, közgazdász, az OSZDMP tagja, Lenin egyik pártbéli ellenfele. Az októberi forradalmat követően a mensevikektől a bolsevikokhoz pártolt. Buharin munkatársa a NEP kidolgozásában, majd annak felszámolásakor, 1928-ban el-

hagyta a Szovjetuniót, és Párizsban telepedett le. A nyugati emigrációban polgári liberálisná vált. 1956-ban adta ki fő művét – *A NEP és a párt krízise Lenin halála után* –, amely egy ideig a nyugati szerzők egyik forrásműveként szolgált a Szovjetunió gazdaságáról.

- ²² Zaszulics, Vera Ivanovna (1849–1919), orosz marxista forradalmár, narodnyik, majd szociáldemokrata; „a modern kor első női terroristája”. Ismertté az 1878-as merényletet követően vált, amikor pisztollyal rálőtt a pétervári rendőrparancsnokra, Fjodor F. Trepov tábornokra, súlyosan megsebesítve őt. Ugyanakkor a merényletet követő híres perben az esküdtszék felmentette, a következő éveket pedig börtönben, illegálisban vagy száműzetésben töltötte. 1880-tól Svájcban Plehanov mellett tevékenykedett, később az *Iszkra* társszerkesztője lett. 1903-ban a mensevikek oldalára állt. 1905-ben visszatért Oroszországba. 1917-ben szembe fordult az októberi forradalommal.
- ²³ Alekszejev, Nyikolaj Alekszandrovics (1873–1972) orosz forradalmár, az *Iszkra* munkatársa. 1900–1905 között Londonban élt száműzetésben, ahol 1902-ben találkozott Leninnel. Lásd: Alekszejev, Nyikolaj: *V.I. Lenyin v Londonye (1902–1903 gg.)*
- ²⁴ Babuskin, Ivan Vasziljevics (1873–1906) szegényparaszti származású orosz forradalmár. Pétervárott Leninnel közvetlen kapcsolatban állt, többször letartóztatták. Aktívan részt vett az 1905-os forradalomban. Ebben az évben Csitába utazott fegyverekért, de visszatérés közben elfogták és kivégezték.
- ²⁵ Radikális forradalmi eszméket valló írók.
- ²⁶ Krupszkaja, Nagyezsda Konsztantyinovna (1869–1939): orosz bolsevik forradalmár. 1890-től kapcsolódott be a marxista körök tevékenységébe. Leninnel együtt vett részt a Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadításáért nevű szervezet létrehozásában. Később letartóztatták, majd Szibériába engedték Leninhez, ahol összeházasodtak. 1917-ben Leninnel együtt tért vissza Oroszországba. 1920-tól a közoktatás rendszerének egyik megteremtője. 1924-től a Központi Ellenőrző Bizottság tagja. A XIV. kongresszuson támogatta a Zinovjev–Kamenyev-féle ellenzékét, később azonban ő is megszavazta a Trockij, Zinovjev és Kamenyev kizárásáról szóló határozatot.
- ²⁷ Lunacsarszkij, Anatolij Vasziljevics (1875–1933) orosz író, műfordító, filozófus, kritikus, esztéta, vezető bolsevik kultúrpolitikus. 1892-ben, még a kijevi gimnázium tanulójaként csatlakozott a munkásmozgalomhoz. Egyetemi hallgatóként, 1895–1898 között Zürichben kapcsolatba került Plehanovval. 1898-ben visszatért Moszkvába, ahol illegális propaganda terjesztése miatt letartóztatták. 1899–1904 között hosszabb időt töltött börtönben (Moszkva és Kijev), illetve száműzetésben (Kaluga, majd Vologda és Totma). Részt vett az 1905-ös forradalomban, amely után ismét letartóztatták. Szabadulását követően külföldre távozott. 1913-ban a *Pravda* publicistája. 1917 augusztusában lépett be a bolsevik pártba. Az októberi forradalomtól egészen 1929-ig közoktatásügyi népbiztos. 1929-ben a Tudományos Bizottság elnöke lett, majd a Sztálinnal való megromlott kapcsolata miatt leváltották és spanyolországi nagykövetté nevezték ki. A Madridba való utazás során, a dél-franciaországi Menton városában hunyt el.
- ²⁸ Kazakevics, Emmanuil Genrihovics (1913–1962) orosz–zsidó származású szovjet író és költő. Az orosz mellett jiddisül is írt. Egy rövid ideig Birobidzsanban élt. Több művét (*Két ember a sztyeppen; Csillag; Napvilágnál; A két füzet*) magyarul is kiadták.

- ²⁹ Adzsubej, Alekszej Ivanovics (1924–1993), Rada Hruscsova férje, 1957–59 között a *Komszomolszkaja pravda*, 1959–64 között pedig az *Izvesztija* főszerkesztője.
- ³⁰ A Szoloveckij-szigetek (röviden Szolovki) Északnyugat-Oroszországban, a Fehértenger nyugati részén helyezkedik el. A szovjet időkben itt hozták létre az első kényszermunka-táborokat, 1922/23-ban.
- ³¹ Hivatalos nevén a Butirszkaja börtön. Moszkva egyik legrégebbi és legismertebb fegyintézete.
- ³² Szolouhin, Vlagyimir Alekszejevics (1924–1997) orosz író és költő. Több műve is olvasható magyarul (*A szépséges Adigené; A csontnyelű kiskék*).
- ³³ 1929-ben alapított szociokulturális lap. Évtizedekig heti több, később már csak egy számmal jelent meg. 2020-tól havilappá alakult át. 1921–1942, majd 1944–1953 között *Szovjet Művészet* (Szovjetszkoje iszkusztvo), 1953-tól 1991-ig pedig *Szovjet Kultúra* (Szovjetszkaja kultura) néven adták ki. 1991-től: *Kultura*.
- ³⁴ Razumovszkij, Feliks: Szcsitaty Lenyina patriotom mozsno tolko v szumasedsem dome, *Kultura*, 2019. (link: <https://portal-kultura.ru/articles/country/303913/>)
- ³⁵ Krzsiszsanovszkij, Gleb Makszimilianovics (1872–1959) orosz–lengyel származású szovjet forradalmár, tudós (akadémikus) és politikus, Lenin közeli barátja és munkatársa. 1905-ben a forradalom tevékeny résztvevője. 1920-tól a GOELRO-terv egyik kidolgozója és vezetője, illetve 1921–1930 között az Állami Tervbizottság (Goszplan) elnöke. 1929-től 1939-ig a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának elnöke. 1937–1946 között a Legfelsőbb Tanács képviselője.
- ³⁶ Pjatakov, Georgij (Jurij) Leonyidovics (1890–1937), orosz forradalmár, kezdetben anarchista, majd 1912-ben a bolsevikokhoz állt. Zinovjev és Buharin közeli munkatársa. 1918-tól az Állami bank elnöke. 1923–1927 között a KB tagja. 1927-ben elvesztette tisztségeit, kizárták a pártból. 1930-tól nehézipari népbiztoshelyettes, az iparosítási program egyik vezetője. 1937-ben, a sztálini tisztogatások idején végezték ki.
- ³⁷ Az első világháború és a polgárháború időszakának fegyverzeti kényszermegoldása: egy ló vontatta székér rakterére felszerelt, a menetiránnyal szemben irányzott (általában Makszim-) géppuska.
- ³⁸ Bátor, ügyes lovas. Innen ered a *dzsigitovka*, amely cirkuszi produkciót, bravúrlovaglást jelent.
- ³⁹ Fotyijeva, Ligyija Alekszandrovna (1881–1975), bolsevik politikus, 1904-től az OSZDMP tagja. 1918–1931 között a Népbiztosok Tanácsának titkára, ezzel egyidejűleg 1918–1924 között Lenin titkárnője. 1938-tól a moszkvai V. I. Lenin Központi Múzeumban, majd 1941-től 1945-ig a Nemzetközi Vörös Segély Szervezetében dolgozott.
- ⁴⁰ Fofanova, Margarita Vasziljevna (1883–1976), 1917-ben a pétervári szovjet egyik vezető tagja volt, egy rövid ideig Lenint is bújta. Az októberi forradalmat követően a mezőgazdasági népbiztosságon dolgozott. 1922-től egészen az 1935-es nyugdíjazásáig adminisztratív munkát végzett. Több, Leninnel kapcsolatos visszaemlékezés szerzője.
- ⁴¹ Kretyinszkij, Nyikolaj Nyikolajevics (1883–1938), 1903-ban csatlakozott az OSZDMP bolsevik szárnyához. 1919 decembere és 1921 márciusa között a KB felhős titkára, majd a X. kongresszust követően elveszíti pozícióit, és a PB-ből is kiesik. 1922–1930 között a Szovjetunió berlini nagykövete. 1930–1937 között a külügyi népbiztosság vezetésében dolgozott. A sztálini tisztogatások során kivégezték.

- ⁴² Bazsanov, Borisz Georgijevics (1900–1982), 1923–1925 között Sztálin személyi titkára volt. 1928-ban Iránba távozott, majd Franciaországban kapott menedéket. Első visszaemlékezését 1930-ban publikálta Párizsban, amelyet továbbiak követtek.
- ⁴³ Taubman, William Chase (1941–) amerikai politológus, jelenleg az Amherst College professzora. Nagy sikerű monográfiát írt Hruscsovról (*Khrushchev: The Man and His Era*. New York, W. W. Norton & Company, 2003) és Gorbacsovról (*Gorbachev: His Life and Times*. New York, W. W. Norton & Company, 2017).
- ⁴⁴ Usztyinov, Viktor Mihajlovics (1929–) orosz történész, a Moszkvai Állami Plehanov Gazdaságtudományi Egyetem professzora.
- ⁴⁵ Koszigin, Alekszej Nyikolajevics (1904–1980) szovjet-orosz politikus, 1964–1980 között a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke.

(Fordította: Hetesy Szilvia)

Eredeti megjelenés: *Szkepszisz*, 2020. április 2. https://sceptis.net/library/id_3948.html